

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 35.735.015
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
доктору історичних наук, професору
ХАРУКУ А.І.
вул. Героїв Майдану, 32,
м. Львів – 26, 790026

В І Д Г У К

офіційного опонента про дисертацію
Трембецького Андрія Васильовича «Військово-політична діяльність
Дмитра Вітовського», подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 032 – історія та археологія

Актуальність теми дисертації

Українська вітчизняна історіографія, особливо за останні роки збагатилася низкою солідних монографій, численних брошур, надзвичайно великою кількістю наукових і науково-популярних статей, присвячених вивченню науково-теоретичного доробку вчених, суспільно-політичної, національно-культурної та військової діяльності громадсько-політичних і військових діячів. Можна ствердити, що біографістика, як наука зайняла важливе місце в історичних студіях сучасних дослідників. Цілком зрозуміло, що не залишилася поза увагою істориків й славетна постать Дмитра Вітовського, сотника Легіону Українських січових стрільців, а згодом полковника й начального команданта Української галицької армії, одного з головних керівників Листопадового чину та Державного секретаря військових справ ЗУНР. Однак у більшості публікацій, що стосуються постаті Д. Вітовського, недостатньо відображена його військово-політична діяльність періоду перебування українців під займанщиною Австро-Угорської імперії та їх збройної боротьби з поляками за свою державність у Східній Галичині від листопада 1928 р. аж до середини 1919 р. Це був час становлення соборності українських земель, а також війни обидвох гілок українців з російським більшовизмом і білогвардійством. Не у повній мірі вивчена його культурно-просвітницька праця, зокрема у галузі шкільництва на Волині, у часі її зайняття австро-угорськими військами. Тому, відповідно й особливої актуальності для подальшого вивчення українських визвольних змагань 1918–1923 рр. набули важливі військово-політичні та національно-культурні питання у діяльності Д. Вітовського.

Дисертаційне дослідження А. Трембецького ставить за мету всебічний аналіз особливостей формування світогляду, військово-політичної діяльності Д. Вітовського через взаємодію політичних і державотворчих процесів у західноукраїнських землях на початку ХХ ст. Відповідно до поставленої мети здобувач проаналізував актуальність предмету дослідження, вказав на недостатню наукову розробку порушеної проблематики, охарактеризував чинники, що впливали на формування світогляду, напрямки громадсько-політичної діяльності Д. Вітовського, дослідив його участь у Першій світовій

війні, внесок у здійсненні Листопадового чину та створенні збройних сил ЗУНР, висвітлив дипломатичну працю, з'ясував стан збереження українським народом історичної пам'яті про цього видатного військового і громадського діяча.

Актуальність теми посилюється ще й її суспільним резонансом, особливо тепер у наш час російсько-української війни. Тому дослідження діяльності визначних громадсько-політичних, військових діячів української історії, зокрема Д. Вітовського, стало одним із важливих чинників зміцнення національної безпеки України, прискорюючи перемогу Української держави над агресором та підриває базу і складові ідеології «руського мира».

Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами Національної академії сухопутних військ та кафедри.

Тема розглядуваної дисертації безпосередньо пов'язана з планами наукової та науково-технічної діяльності кафедри гуманітарних наук Інституту морально-психологічного забезпечення Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, зокрема в контексті особливостей висвітлення проблематики української національної революції 1917–1923 років в сучасних воєнно-історичних дослідженнях.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках НДР Науково-дослідної лабораторії воєнно-історичних досліджень Наукового центру сухопутних військ «УНР» (№ державної реєстрації 0121U110539). Серед виконавців вказаної науково-дослідної роботи значиться й автор дисертації, яким підготовлено розділ «Аналіз відображення діяльності вищого військового керівництва ЗУНР у сучасній воєнно-історичній думці».

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів.

Дисертація А. Трембецького є без сумнів самостійним, оригінальним, комплексним дослідженням. Висловлені автором власні ідеї, ґрунтуються на критичному узагальненні опублікованої історичної літератури, а також змістовному аналізі широкого комплексу матеріалів архівів цієї маловивченої наукової проблеми.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень висновків, рекомендацій.

Всебічний аналіз дисертації та наукових публікацій здобувача дає підстави констатувати, що наукові результати чітко сформульовані, обґрунтовані, достовірні та підтверджені, використаними у роботі чисельними матеріалами з різних архівів України, збірників документів, історичної літератури, мемуарів та періодики. Положення і висновки зроблені автором, науково виважені, достатньо аргументовані й апробовані. А. Трембецький показав себе досить зрілим дослідником, здатним глибоко обґрунтувати свої думки, робити логічні висновки, вказати на практичне значення науково-теоретичних узагальнень дисертації у навчальній та політичній роботі, а також у розробці суміжної тематики.

Ступінь новизни основних результатів порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру.

Дисертаційна робота А. Трембецького є комплексним, оригінальним дослідженням з політичної історії України, зокрема однієї з її складових — біографістики. У даній праці вперше дано комплексний аналіз військово-політичної діяльності одного з чільних діячів українського національно-

мілітарного руху Д. Вітовського. Зокрема з'ясовано особливості формування його світогляду, показано участь у стрілецькому русі та бойовий шлях у лавах УСС-ів, успіхи у відновленні українського шкільництва на Волині, національного виховання молодого покоління, представлено його як партійного діяча, одного з керівників Української радикальної партії. Особливо, варто підкреслити висвітлення дисертантом внеску Д. Вітовського у становлення Західно-Української Народної Республіки, наголошено на особливостях його участі у польсько-українській війні та роботі на Паризькій мирній конференції, показано бережливе ставлення українців до його героїчної постаті.

До позитивних здобутків дисертанта можна віднести удосконалення методологічних підходів у вивченні біографії Д. Вітовського та концепцій щодо вирішення українського питання у роки Першої світової війни. Отримали вищий рівень розвитку проблеми польсько-українських відносин на початку ХХ ст., а також міжнародної підтримки Польщі у збройній боротьбі проти державотворення українців, висвітлено процес консолідації української еліти у цей період.

Науковий аналіз дисертаційної праці вказав щодо наявних упущень у вивченні окремих питань військово-політичної діяльності Д. Вітовського, які вимагають повнішого і ціліснішого висвітлення через призму загальноукраїнських національно-політичних процесів, зокрема в питаннях відносин ЗУНР і УНР та оцінки праці української дипломатії на Паризькій мирній конференції. Все це вказує на подальше теоретичне вивчення цих проблем для історії України, що ще більше підтверджує ступінь новизни даного дисертаційного дослідження.

Повнота викладення основних результатів дисертації у наукових фахових виданнях, зарахованих за темою дисертації та перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації.

Положення і висновки дисертації науково обґрунтовані і систематизовані, що підтверджено результатами дослідження у 8 наукових публікаціях. Основні положення дисертації представлені А. Трембецьким у 6 одноосібних публікаціях, з яких 2 у іноземних виданнях (Республіка Польща і Словацька Республіка); 5 внесені до переліку вітчизняних фахових видань з історії, з них 1 у співавторстві у колективній монографії і 3 публікації у збірниках Міжнародних і Всеукраїнських наукових конференцій.

Результати дослідження також доповідалися здобувачем і отримали схвалення на 7 конференціях, з яких 4 – Міжнародні. Виступи на Міжнародних і Всеукраїнських наукових форумах, публікації їх матеріалів дають підстави ствердити про достатню апробацію дисертаційної праці А. Трембецького.

Наукове значення та практична вартість виконаного дослідження.

Науково-теоретичне значення та практична цінність дисертаційної роботи в тому, що результати дослідження поглиблюють знання з політичної історії України та показують, яку роль відігравав в українському національно-визвольному русі особистісний чинник. У дисертації проаналізовано різні аспекти військово-політичної діяльності Дмитра Вітовського. Результати дисертаційної праці можуть стати основою для подальшого дієвого вивчення військової історії України, особливо періоду Української революції, висвітлення збройної боротьби українських військових формувань у союзі з військами

європейських народів проти московсько-більшовицьких армій, а також використання досвіду міжнародного воєнного співробітництва українських військовиків для утворення нинішніх різних безпекових об'єднань.

Наукові положення і висновки дисертації, практичні рекомендації та пропозиції можуть використовуватись у науково-дослідній сфері, зокрема у підготовці фундаментальних праць з історії України, серед них й з військової історії, у навчальному процесі військових закладів освіти, у розробці окремих тем і відповідних спецкурсів з української історії та війська, у науковій роботі ад'юнктів і курсантів. Крім того, матеріали дисертації можуть залучатися для практичної роботи політичних партій національно-демократичного спрямування.

Оцінка змісту, завершеності та оформлення дисертації.

Вивчивши та проаналізувавши зміст дисертації А. Трембецького констатуємо, що робота має чітку структурно-логічну схему і складається з анотацій (українською й англійською мовами), переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, з яких перший, третій і четвертий – мають вісім підрозділів, а у другому й п'ятому розділах, підрозділи відсутні (кожний розділ завершується висновками), висновків, списку використаних джерел і літератури (647 позицій) та додатків.

Дисертаційна праця А. Трембецького написана науковим стилем, зміст чіткий і логічний. Положення і висновки дисертації осмислені й достовірні. Дисертація написана грамотно, стиль викладу матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі, а оформлення дисертації – встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України.

У вступній частині роботи дотримані обов'язкові параметри дисертаційної праці: актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами, подано мету роботи та завдання, об'єкт та предмет дослідження, окреслено хронологічні та територіальні межі, визначено методи, обґрунтовано наукову новизну та практичне значення, відображено результати наукової апробації та публікацій, визначено особистий внесок здобувача.

У першому розділі дисертації «Історіографія, джерела, методологія дослідження» проаналізовано історію вивчення та рівень розробки обраної теми, охарактеризовано джерельну базу, подано методологію проблеми. У підрозділі 1.1. «Стан дослідження проблеми» використано, узагальнено та критично оцінено українську, зарубіжну та діаспорну історичну літературу, наголошено автором на трьох поколіннях українських дослідників постаті Д. Вітовського та виділено три періоди (1919–1939, 1945–1991 і 1991–2021) вивчення його життєвого шляху, відзначено наявні прогалини у вивченні діяльності військовика та оцінюємо внесок здобувача у розробку даної проблематики. Підрозділ 1.2. «Джерельна база» присвячено аналізу значної кількості наукових джерел з теми дослідження, що відзначаються широтою та різноплановістю. Зокрема, використано неопубліковані матеріали з ЦДАВО України, ЦДАГО України, ЦДІА України і Львові та ДАЛО, а також численні збірники документів, праці самого Д. Вітовського, мемуарну літературу, періодичні видання. Використання такого комплексу джерел дозволило авторові всебічно розкрити суть обраної теми. У підрозділі 1.3. «Методологія дослідження» всесторонньо обґрунтовано методологічний інструментарій щодо вивчення біографістики як

окремої галузі історичної науки, підкреслено її спрямованість на висвітлення життєвого шляху окремих осіб, пояснення їх впливу на події, суспільно-політичні та національно-культурні процеси певної епохи. Зрозуміло, що об'єктивне відображення військово-політичної діяльності одного з очільників Листопадового чину, вимагало використання низки методів (статистичного, психологічного, аналізу, синтезу, моделювання, узагальнення) для збору матеріалів, їх аналізу, виведення певних закономірностей і висновків, які сприяли успішному написанню дисертації.

Другий розділ роботи «Формування суспільно-політичних поглядів, громадсько-політична діяльність (кінець XIX–1914 р.)» присвячений становленню світоглядних переконань, зокрема формування національної свідомості у гімназійні та університетські роки, про що свідчить його участь у таємному українському самоосвітньому гуртку, поширенні просвітніх знань серед селянства, активність у протестних акціях та демонстраціях українського студентства за український університет у Львові, за що відбував тюремне ув'язнення, брав участь у таємному комітеті щодо організації втечі зі станіславівської тюрми М. Січинського. У дисертації акцентовано на роботі Д. Вітовського у радикальній партії, членство у якій оформив ще гімназистом, охарактеризовано його ставлення до опонентів цієї політичної організації, розглянута енергійна праця в українських культурно-освітніх організаціях, підкреслено усвідомлення ним, ще у передвоєнні роки, необхідності боротьби за своє незалежну Українську державу.

Третій розділ «Участь у Першій світовій війні» автор поділив на два підрозділи – 3.1. «Організатор і командир сотні, куреня, Легіону УСС»; 3.2. «Участь у організації українського шкільництва на Волині». У них висвітлено бойовий шлях Д. Вітовського у лавах Січових стрільців, зазначено, що він став одним із ідеологів українського стрілецького руху, розглядав військовиків як потенційну політичну еліту майбутньої Української держави, про що висловлювався у своїх публіцистичних працях. Розглянуто національно-освідомлюючу та освітню працю Д. Вітовського на Волині у 1916–1917 рр., організацію ним на Ковельщині шкільництва, яке мало особливе значення для українців і було найзлободеннішим постулатом для українства. У дисертації зацентовано, що вербувальна та розвідувальна місії Д. Вітовського згідно планів австрійського командування не були вдалим, проте успішною виявилася культурно-освітня (на кінець 1916 р. на Ковельщині функціонувало 17 українських народних шкіл) та гуманітарна діяльність сотника (організація восени 1916 р. табору для українських біженців).

Четвертий розділ «Державотворча праця в ЗУНР» містить три підрозділи – 4.1. «Військово-організаційна діяльність у реалізації Листопадового зриву 1918 р.»; 4.2. «Праця на чолі Державного секретаріату військових справ і в УНР-раді»; 4.3. «Участь в українській делегації на Паризькій мирній конференції». У них розглянуто нетривалу діяльність Д. Вітовського у державному будівництві Західно-Української Народної Республіки. Стверджено, що він виступив передусім, як організатор Листопадового чину, як Державний секретар розпочав військове будівництво в краї, створивши 12 військових округ, сформував кістяк 100 тисячної, боездатної, національно-свідомої Галицької Армії, затвердив текст військової присяги. У дисертації констатовано, що, не бажаючи відігравати

другорядну роль в уряді, подав у відставку й перейшов на дипломатичну працю, будучи делегованим на Паризьку мирну конференцію, на якій розглядалося питання щодо статусу Східної Галичини. Його діяльність у Парижі біла спрямована на захист національних інтересів українців у надзвичайно несприятливих для них зовнішньополітичних і внутрішньовоєнних умовах в середині 1919 р. Він був співавтором низки нот, протестів, звернень, які готували делегації УНР і ЗУНР, відстоюючи максимально можливі українські інтереси. Проте, розбіжність між членами делегації ЗУНР у вирішенні окремих питань, а також небажання держав Антанти розв'язати українське питання, які дали дозвіл полякам на окупацію Східної Галичини, призвели до того, що делегація ЗУНР не досягнула своєї мети.

У дисертації сказано, що 4 серпня 1919 р. Д. Вітовський разом зі своїм ад'ютантом і соратником Ю. Чучманом загинув за нез'ясованих обставин, пов'язаних з вибухом літака, неподалік польсько-німецького кордону.

У п'ятому розділі «Дмитро Вітовський у національній пам'яті українців (1991–2022)» висвітлено увіковічнення пам'яті славетного українського військовика за останнє 20-ліття. Таке бережливе ставлення до постаті Д. Вітовського виявилось: у перепохованні його останків у Львові, відзначенні на різних рівнях його ювілеїв, спорудженні пам'ятників і встановленні меморіальних дошок, у назві вулиць, створенні про нього документальних фільмів, проведенні у навчальних закладах різноманітних тематичних заходів з метою популяризації його державотворчої, національно-культурної та військово-політичної діяльності.

Висновки дисертації зважені, аргументовані й обґрунтовані, відповідають поставленим у вступі меті та завданням, засвідчують наукову новизну і практичне значення проведеного дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація А. Трембецького «Військово-політична діяльність Дмитра Вітовського» виконана з дотриманням норм наукової, академічної доброчесності., плагіату не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Загалом, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, зроблені обґрунтовані наукові висновки та положення, рівень розробки наукових і методичних пропозицій, потрібно відзначити окремі дискусійні питання, зробити деякі зауваження та побажання.

На наш погляд, автор не зовсім точно ужив термін «колонізація (с. 4) у реченні «Відзначено його внесок...» і далі «показано спротив проти колонізації українського шкільництва». Можливо здобувач мав на увазі «... проти полонізації українського шкільництва». Адже термін «колонізація» відображає цілком інше поняття.

На нашу думку, не зовсім коректно стверджувати – «чи не вперше в українській історіографії сформовано цілісну картину військово-просвітницької діяльності Дмитра Вітовського на Волині...» (с. 4). Цілком зрозуміло, що не вперше. Започаткували висвітлення процесу відродження українського шкільництва на Волині безпосередні учасники тих подій В. Дорошенко, І. Крип'якевич, А. Жук, Л. Мишуга та й сучасні дослідники – І. Срібняк, І. Патер, О. Каліщук та ін., які у своїх публікаціях досить добре розкрили просвітницьку

діяльність Січових стрільців на Волині. Вартувало б також зазначити, що на час залучення Д. Вітовського з вересня до грудня 1916 р. до роботи у таборах біженців, що опинилися у Ковельській окрузі після т.зв. офензиви Брусілова в липні–серпні 1916 р., комісаріат у Ковелі тимчасово очолював М. Гаврилко.

Для більш комплексного розуміння суті та характеру дипломатичної праці Д. Вітовського потрібно більш детально висвітлити проєкт польсько-українського перемир'я на Паризькій мирній конференції, де, власне, він відстоював ту лінію між поляками і українцями, на якій стояв 20 березня 1919 р. український фронт з включенням залізниці між Львовом і Перемишлем і самого Львова під українську владу. Коли стосовно Львова було б це неможливо, вимагали українці під охороною Антанти: нейтральності Львова, а на польським боці демаркаційної лінії домагалися забезпечення прав для українського населення.

У списку літератури, очевидно, не потрібно повторювати двічі праці одних і тих же авторів, наприклад, стаття Заброварного Б. і Бернадського Б. (с. 199, позиції 333–334). Книга О. Кузьми, подана в розділі «Мемуарна література» (с. 182, позиція 97) і в розділі «Монографії, наукові статті» (с. 207, позиція 420). Трапляються у роботі окремі орфографічні помилки та описки.

Проте, варто зазначити, що окремі дискусійні моменти, зауваження й побажання суттєво не впливають на наукове та практичне значення і цінність дисертації, а мають рекомендаційний характер.

Висновок про дисертацію в цілому та її відповідність встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Андрія Трембецького «Військово-політична діяльність Дмитра Вітовського» є актуальною, комплексною, завершеною та самостійною науковою працею. Дослідження відповідає вимогам МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету міністрів України № 44 від 12.01.2022 р.), а її автор Андрій Трембецький заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія, галузі знань 03 – Гуманітарні науки.

Офіційний опонент:

Головний науковий співробітник відділу
новітньої історії Інституту українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України,
доктор історичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

Іван ПАТЕР

Підпис
І. П. Патера
Іван П. П. П. П.
Вчений секретар
Інституту

О. І. Муравський

07.02.2024 р.